

GEORGES BOURGIN

Francia—német egyezkedés

Bismarck, Thiers, Jules Favre és a párizsi kommun leverése (1871 május)*

A francia külügyminisztérium irattárában őrzött táviratmások sorozata a táviratok szövegén át éles fényt vet azokra a körülményekre, amelyek között Jules Favre és Bismarck a frankfurti szerződés pontjait tárgyalta. Kiderül belőlük a két fél habozása, az egyiké, hogy porosz erőkhöz folyamodják-e a kommun legyőzéséhez, a másiké, hogy kihasználja-e a kedvezőtlen konjunktúrát a német ügy érdekében. A szövegek középpontjában eleinte az Issy-i erőd sorsa áll, amelyet a kommun elfoglalt és amelynek helyzetétől függött Párizs második ostroma; ezek után áttérnek a Németországban lévő francia foglyok kérdésére, akiknek a rendes hadsereg kötelékébe való újrabesorolása megkönnyítette volna az algériai felkelés elnyomását és növelte volna azoknak a harci egységeknek a létszámát, amelyek nyilvánvalóan ellenséges érülettel viseltettek a nemzetőrök iránt, hiszen ezeknek ellenállása késleltette végleges szabadulásukat. De Fabrice porosz tábornok felhívása és a foglyok igénybevétele nélkül is a főváros sorsa kétségkívül ugyanaz lett volna, de a helyzet minden valószínűség szerint még inkább elhúzódhatott volna.

Átadom a szót a szövegeknek, melyekhez alig fűzök magyarázatot: ékesen beszélnek önmagukban is és bebizonyítják, hogy ha 1871-ben mutatkozott is bizonyos tétovázás a francia hazafiságban, ez nem a kommunpártiak részéről nyilvánult meg.**

Pontécoulant — aki összekötő szerepet töltött be a Thiers kezébe összpontosult francia végrehajtó hatalom és a Németországgal folytatott béketárgyalások vezetésével megbízott, Frankfurtban tartózkodó J. Favre között — 1871. május 5-i táviratában az Issy-i erőd elszigetelésének szükségességét hangoztatta és ennek érdekében nagy kaliberű ágyúk bevetését javasolta. A párizsi események elsősorban Bismarckot érdekelték. Úgy látszik azonban, hogy II. Sándor orosz cári is a maga részéről egész politikai rendszert dolgozott ki ezzel kapcsolatban. Az említett sürgönyben Pontécoulant, de Gabriac-kal, Franciaország szentpétervári nagykövetével való megbeszélés alapján a következőket jelenti a cári terveiről: „Az orosz kormány a közelmúltban újból hangsúlyozta Berlinben, hogy nem szabad időszertlenül civakodással megnehezíteni a felkelés — vagyis a kommun — leverését és így gyengíteni annak a kormánynak elvi állásfoglalását, amely nemcsak Franciaország, de egész Európa számára védelmet jelent...” „A lehető leghamarabb békét kell kötni, hogy Poroszország ne támaszthas-

* Fordítás az International Review of Social History V. I. 1956. Part 1-ből.

** A március 17-e előtti időszakra l. még egyéb sürgönyöket, eredetük meghatározása nélkül; közli: Henri Guillemin a Le Monde 1955. nov. 19-i számában.

son kétséget szándékaik felől és ne okozhasson zavart. Ha a béke megvalósul, én még határozottabban az oldalukon állok.”

II. Sándor számára tehát a kommün leverése elengedhetetlen feltétele volt az általa óhajtott francia—orosz megegyezésnek. A következő táviratokból kiderül, hogy ez a leverés csak a francia—porosz békekötés alapján volt lehetséges és megkívánta Németország többé-kevésbé nyílt együttműködését a francia konzervatívizmussal, amely el volt szánva, hogy letöri a proletár felkelést.

Eleinte a táviratok egymást követik Párizsból Frankfurtba, hogy J. Favre-t tudósítsák az Issy-i erőd elleni hadműveletekről. Május 7-én Pontécoulant azt jelentette, hogy másnap, hétfőn, támadó hadművelet indulnak Point du Jour ellen: a redoute-épületet, amelyet az éjjel elfoglaltak, össze kellett kötni a Clamart-i lövészárkokkal. Ahogyan J. Favre egyik május 7-i távirata közli, Bismarck felajánlotta közreműködését Párizs visszafoglalásánál, sőt arra is ígéretet tett, hogy erővel elfoglalja Párizst, ha a rendfenntartó haderőnek nem sikerül a fővárost bevennie; még arra is gondolt, hogy talán ez elengedhetetlen hadművelet lenne; véleménye szerint, ha a franciák egyszer Párizst visszafoglalták, újra kezdik majd a háborút mindazokkal az erőkkel, melyeknek összevonása a felkelés mellett még megvalósítható lenne; ő tehát fenyegető ultimátumban kijelentette volna, hogy szükség van a német megszállás meghosszabbítására az első félmilliárd megfizetése után is, „amíg úgy nem látja, hogy a rend kellőképpen helyreállt”. J. Favre Thiershez intézett táviratát ezzel fejezi be:

„Ime, ilyen súlyos a helyzet. Ha meg lehetne ezt oldani egy döntő sakkhúzással, vagy Párizssal megkötött alkuval, az nagy szerencse volna. Sajnos, itt az az akadály, hogy a nemzetőrséget teljesen le kellene fegyverezni, mi azonban ebben a kérdésben nem engedhetünk.”

Ezt a sürgőnyt ugyanaznap délután még két másik követte; ezeket 3^h30 és 7^h-kor adták fel. Bennük Németországnak ugyancsak az elhatározása jut kifejezésre, hogy csak abban az esetben vonja ki csapatait, „ha úgy látja, hogy a rend helyreállt”, vagy újabb egymilliárd lefizetése után: mindenestre Thiers feje fölött nagy nehézségek tornyosultak; ne feledkezzünk meg az algiri felkelésről sem, amelynek elfojtása érdekében a francia kormány a németországi hadifoglyok hazatérését kérte.

Május 8-án Pontécoulant jelenti, hogy az Issy-i erőd ostrommunkálatai befejeződtek és a Montretout-i ütegek *megkezdték a falak ágyúzását*.

Május 9-én J. Favre kifejti, hogy másnap megkötö a szabályos békeszerződést Németországgal; ennek alapján a megszállást meghosszabbítják, amíg a rend helyre nem áll, vagy amíg 1500 milliót le nem fizetnek. Bismarck hozzájárul a foglyok hazatéréséhez, ezek közül 20 000-et azonnal megígér Algir számára, és Thiers május 9-én Pontécoulant útján örömmel veszi tudomásul a feltételeket.

Ugyanaznap J. Favre megelégedését fejezi ki az Issy-i erőd elfoglalása alkalmából és este 1/2 12-kor a következő sürgőnyt küldi: „A békekötés végérvényesen megtörtént”. A francia—német megegyezés a kommün rovására történik. Moltke azt táviratozza, hogy „ha sajnálatos módon a francia katonákat visszavernék, a német hadsereg megnyitná sorait a visszavonulás előtt és a felkelőkre löne”. A német parancsnok felhívja a kommünt, hogy az egész északi és északkeleti frontot fegyverezze le, egyébként megindítják

ellenük a bombatámadást: az egyetértés tehát teljes Versailles és Frankfurt között.

Thiers tehát május 10-i táviratában *gyengéd* (sic) jókívánságait fejezi ki a francia megbizottnak és közli, hogy türelmetlenül várja J. Favre Versailles-ba való visszatérését. A városban nagy az öröm: a választások szerencsére sikeresen zajlottak le, hála a „kilátásban levő sajnálatos mesterkedések” miatt előírt igen erélyes rendszabályoknak és néhány letartóztatás foganatosításának. Az Issy-i erődöt elfoglalták, 109 ágyú, élelmiszer, egyéb érték és néhány fogoly Versailles városának kezébe került; Vanves tűz alatt áll és már nem sokáig tartja magát; Boulogne előtt a védelmi gyűrű ellen intézett ostromműveletok gyorsan haladnak előre: 300 méterre vannak a véderőmtől, Párizs ostroma küszöbön áll.

Május 10-től 19-ig, amikor is J. Favre Frankfurtról Versailles-ba utazik, a táviratváltás szünetel. 20-án kezdődik el újra, a francia külügyminiszternek Frankfurtra való visszaérkezése után. A 20-án kelt sürgönyök egyikében ezt a jellemző mondatot olvashatjuk: „A kancellár maga ajánlja fel segítségét, hogy minél hamarabb végezhesünk”. Ez utóbbi, 30 000-es csoportokban, valóban a foglyok tömegét bocsájtja Thiers rendelkezésére. Ugyanazonnap, azaz május 20-án este 11-kor, aláírja a békeszerződést; felajánlja, hogy fegyverletételre szólítja fel a kommünt, készen arra, hogy a francia kormány óhajára akcióba lépjen ellene vagy blokádnak alá vegye. „Önök nem egy párt ellen harcolnak — mondta J. Favre-nak —, hanem egy rablóbanda ellen, amely a civilizáció alaptörvényeit sérti meg. Nézhetjük-e összetett kezekkel az emlékművek ledöntését, a magántulajdon elpusztítását, s esetleg az érsek meggyilkolását is? Tétlenségünk egyébként már nem igazolható és azt már csak igen rövid időre ígérhetjük.”

J. Favre-t kétségkívül kínosan érintették e sürgető ajánlatok, ezért a német segítséget a foglyok visszaküldésére próbálja korlátozni, az ultimátumot ugyan elfogadja, de katonai akció nélkül, ezzel szemben beleegyezik Saint-Ouen megszállásába.

A francia hadsereg, ahova újra besorolták a Belgiumon át hazatérő hadifoglyokat, valóban „kitűnő” eredményt ér el. Thiers május 21-én közli, hogy a hét folyamán befejeződik a háború; a Versailles-iai Issy-nél áttörték a frontot, Muette-nél újabb áttörést kezdtek és Passy-nál tervezik a harmadikat. „A hét folyamán már bosszút állunk a társadalmi rendért, anélkül, hogy a németekhez folyamodnánk.”

Le Favre azonban a maga részéről megfontolás tárgyává teszi, elég lesz-e vajon a kommünparti menekültek németországi internálása. Mégis jó lenne, ha a németek közbelépnének olyan esetekben, mint amikor pl. a nemzetőrség kifosztotta Washburne, az Egyesült Államok nagykövetének lakását. Május 21-én Thiers távirata győzelmet jelent: Saint-Cloud kapuja a tüzéségi tűz alatt összedült. Douai, Ladmirault, Clinchant tábornokok csapatai behatolnak vagy pedig felvonulnak, hogy behatolhassanak Párizsba és J. Favre május 22-i választáviratában örömét fejezi ki.

Ennek az üzenetváltásnak sorát Thiers május 22-i távirata fejezi be:

„Párizsban vagyok, ahol borzasztó látvány fogadott. Megszálltuk az Arc de Triomphe környékét, a Trocaderot, a katonaiskolát és a főbb hidakat. Mindezt nagy ágyúinkkal vittük véghez s így elkerültük az esetleges véres rohamot. Jöjjön barátom, osztozzék örömmünkben.”

Igen, a véres hét megkezdődött és a Versailles-iak próbálkozását megkönnyítette a németekkel kötött megegyezés és a béke, hozzáláttak tehát, hogy Párizst vérbefojtsák — proletárvérbe —, amely azonban képtelen volt eloltani kétségkívül a felkelők, de nem kevésbé a Thiers ágyúí és a megtorló hadsereg által gyújtott tüzet.

Thiers kormánya nagyon aggodott egy személy miatt: Henri Rochefort Meaux-nál a rendfenntartó katonák kezébe került, ezek Chelles-be vitték; J. Favre-t nyugtalanította az a körülmény, hogy ha visszaviszik Versailles-ba, — „kétségkívül igen indokolt tüntetés tör majd ki. Jobb volna, ha éjjel érkeznek oda.” Olyanokról mint Varlin, Franckel, Delescluze nem esett szó; és azok a szadista kegyetlenségek, amiket az elkeseredett polgárok az elfogott kommünárok szálnalmas csapatai ellen szándékoztak elkövetni, máris előrevetették árnyékukat.

Egyéb táviratok a kommünre és következményeire vonatkozóan

A táviratnyilvántartó könyveknek ugyanabból a sorozatából származnak a párizsi kommün történetére vonatkozó alábbi szövegek anélkül, hogy az eddig leírt fejleményeket érintenék. Ezek az Internacionálé drezdai kongresszusára, az Angliába menekült kommünárok kiadatására, a fővárosban elhárapódzott tüzeseteknek a brit tűzoltók segítségével való megfékezésére vonatkoznak.

I. Táviratok. Németország 1871

(június 8.—december 31.)

Versailles, 1871. júl. 11: reggel 10^h

Egy bázeli táviratból arról értesülök, hogy folyó hó 15-én Drezdában összeül az Internacionálé kongresszusa és azon a kontinens minden nemzete képviselteti magát. Az ülést az ún. társalgóteremben tartják, este pedig a „Central Hall”-ban. Az állomáson a delegátusokat az Internacionálé biztosai várják, vörös rozettával a gomblyukukban. Nem tudom, hogy a német kormány eltűri-e ezt a botrányos provokációt? Minthogy mi tudunk róla, kötelességünk a tájékoztatás, kérem tehát közölje ezt Thile úrral.

Aláírás: Jules Favre

Berlin 1871. júl. 13. 13^h25

Tájékoztattam De Thile urat a drezdai Nemzetközi Társaság tervéről és ebből az alkalomból felolvastam neki az Ön bizalmas körlevelének néhány szakaszát.* Erről a megbeszélésről postán küldöm beszámolómat. Már most biztosíthatom, hogy a német kormány mindenben segítségünkre lesz, hogy ezt a veszedelmes csapást leküzdjük.

Aláírás: Gabriac

* Célzás Favre diplomáciai offenzívájára az Internacionálé ellen.

1871. júl. 15. este 11^h

Átadhatja De Thile úrnak az Önnek küldött bizalmas körlevelem másolatát. Gyűjtöm a tájékoztatásokat különböző országokból, amelyekhez ez ügyben kérdést intéztem. Hasznos dolog lesz összehasonlítani ezeket. De a kormányoknak, szerintem, tárgyalás helyett cselekedniök kellene. Nem mondok le a nemzetközi találkozó gondolatáról, ahol megvitatnánk és eldöntenénk azokat a kérdéseket, amelyeket az ész és a jog ellen szövetkezett vak szenvedély dobott felszínre. Úgy gondolom, szét kell rombolnunk és el kell oszlatnunk ezeket a tévelygéseket és ugyanakkor módot kell keresnünk a valódi szenvedések és igazságtalanságok orvoslására. Örülnék, ha De Thile úr és Bismarck herceg osztaná nézetemet. Hálás lennék, ha a tények tanulmányozása után kifejezésre juttatnák véleményüket. Sem egyikünk, sem másikunk nem ad fel semmit politikai függetlenségéből, ha az erkölcs és a közgazdaságtudományok közös területén találkozunk.

Aláírás : J. Favre

Versailles, 1871. okt. 10. 12^h15

Pouyer-Quertier úrnak

Táviratait megkaptam és azok nagyon meghatottak. Mondjon, kérem, köszönetet Bismarck hercegnek irántam való jóindulatáért. Azt hiszem, megérdemlem Franciaország és Németország bizalmát, mert szilárdan akarom a békét, a nemzeti szenvedélyek elcsitulását, Franciaországgal kapcsolatban pedig kötelezettségei teljesítését, területe felszabadulását, pénzügyei egyensúlyát és az ország teljes újjászervezését. Ami engem illet, az a kívánságom, hogy minél előbb befejezhessem ezt a munkát és nyugalomba vonulhassak. Nem hiszem, hogy a tél folyamán személyi változásokra sor kerüljön, mert a közvélemény kifejezetten a kormány mellett nyilatkozik meg. A szélső jobb és szélső bal a kerületi választásokon mindenütt vereséget szenvedett, a honpartisták pedig teljesen visszaszorultak. Bismarck hercegnek nem kell tehát pénzügyi óvintézkedéseket tennie : bármi történjék is, továbbra is ugyanazokkal a személyekkel fog szembenállni. Bármit tesz is majd a kormányért, azt Franciaországért teszi, Európáért és az általános nyugalomért. Kérem közölje vele, hogy továbbra is úgy érzek iránta, mint azok, akik közelebről ismerik és módjukban áll értékelni magasabbrendű, példa nélkül álló képességeit.

Fogadja, kedves Barátom, őszinte ragaszkodásom kifejezését.

Aláírás : Thiers

II. Táviratok Londonba

Versailles, keltezés nélkül

(1871. március 18. napjának leírása)

A nagykövetnek

A kormány véget akart vetni egy, a közbiztonságot veszélyeztető állapotnak : nem tűrhettük, hogy Montmartre és Buttes-Chau-

mont magaslatait úgyuk koszorúzzák és a városrészeket barikádok torlaszolják el. Tegnapelőtt, azaz szombaton reggel szinte kardcsapás nélkül távolítottuk el az állásokat, de rögtön utána a nemzetőrség és a tömeg a katonákra rohant és „éljen a vonal” kiáltással lefegyverezte őket; ettől kezdve semmi erőfeszítés sem tudta fékentartani a csapatokat és a helyzet olyan súlyossá vált, hogy a kormány, félve a hadsereg felbomlásától, kénytelen volt elhagyni Párizst és Versaillesba — a nemzetgyűléshez vonulni vissza. A nemzetgyűlés ma tartja első ülését; az egész országot maga köré szólítja. Egyébként nem hiszem, hogy a megadásnak hosszabb ideig sikere lehessen. A nemzetőrség rendhez hű osztagai már restellik tétlenségüket; átszerveződnek. Saisset admirálist most neveztük ki főparancsnokká. Számítunk eredményességre. Párizs polgármesterei összeültek és ebből a közös erőfeszítésből, reméljük, hatékony akció születik, amely háború nélkül visszaállítja majd a rendet. Az eseményekről tudósítást küldök.

Aláírás: Jules Favre

Versailles, 1871. jún. 8. reggel 10^h30

Gavard úrnak

Mindig egyetértettem Önnel abban, hogy felesleges és veszélyes volna, ha Angliától általános elvi magyarázatot kérnének a kiadatás ügyében. Jobb az egyes esetek szerint eljárni és mi csak a komolyan kompromittált vádlott esetében ragaszkodunk kívánságunkhoz. Sok foglyot letartóztattunk. Számos iratot koboztunk el. Ha az iratokban foglalt terhelő adatok Angliába menekült egyénre vonatkoznak, kiadatását határozottan kérni fogjuk és pontosan ismertetjük majd a kömmün embereivel való bűnrészességét kimutató körülményeket.

Aláírás: Jules Favre

Ha angol ügyvédtől kér felvilágosítást, nagyon vigyázzon, hogy ne *döntést* kérjen tőle, hanem egyszerű *tanácsot*, amit szabadságunkban lesz nem követni.

Versailles, 1871. jún. 17. este 6^h30

Egy képviselő arról értesített, hogy meg akar interpellálni azzal a bizottsággal kapcsolatban, amely Londonban azért alakult, hogy megvédje az esetleg Angliában menedéket kereső párizsi felkelés tagjait. Létezik-e ez a bizottság? Parlamenti tagok is tartoznak hozzá? Van-e tudomása arról, hogy Beslayn kívül más felkelők is tartózkodnak Londonban? Azonnali felvilágosítást kérek, minthogy az interpellációkra hétfőn kerül sor.

Aláírás: Jules Favre

Versailles, 1871. szept. 11. este 7^h35

A belügyminiszter engedélyezi ügynökünk elutazását Calaisba.

Aláírás: de Rémusat

Versailles, 1871. szept. 14.

A belügyminiszter nemrégén újabb utasításokat adott a calaisi rendőrbiztosnak. Felszólította, hogy minden lehetőség szerint segítse elő ügynökünk megbízatásának végrehajtását.

Aláírás : de Rémusat

Versailles, 1871. szept. 15.

A Pas-de-Calais-i rendőrprefektus megkapta a belügyminiszter-től a pontos utasításokat.

Aláírás : de Rémusat

III. Táviratok Londonból

London, 1871. ápr. 18. d. u. 5^h5

A felkelés ügynökei töltényeket akartak itt vásárolni. Minthogy pénzüik nem volt, ez nem sikerült nekik. Jelentésem folytatását küldöm.

Aláírás : Gavard

Versailles, 1871. máj. 26.

Gavard Úrnak

Lord Lyonstól az alábbi távirati értesítést kaptam : „Shaw kapitány, a londoni tűzoltóparancsnok felajánlotta, hogy egy csapattest ügyes tűzoltót szervez be és 24 órán belül Párizsba átszállítat. Kérem, mondjon őszinte köszönetet Lord Granvillenek és közölje vele, hogy hálásan fogadjuk az ajánlatot. Szükségünk van tűzoltókra, de különösen fecskendőkre. Szíveskedjék állandó összeköttetésben maradni Shaw kapitánnyal és mindent megszervezni, hogy az indulás a lehető leghamarabb megtörténjék. Megbeszélést folytatok majd a Párizsban tartózkodó Mac-Mahon tábornaggal, hogy jelezhessem Önnek milyen útvonalat kövessenek, de mert fontosnak tartottam, hogy egyetlen percet se veszítsek, így Önt előre értesítem.

Aláírás : J. Favre

Versailles, 1871. máj. 26. d. u. 2^h30

Gavard Úrnak

A tábornagtól éppen most kaptam táviratot, amelyben közli, hogy tűzoltóink megfékeztek a tüzet. Kérem tehát közölje Shaw kapitánnyal és tűzoltóival, hogy mély hálát érzünk a nekünk tett nemeslelkű ajánlatért, de most már módunkban van megkímélni őket attól a sok fáradságtól és veszedelemtől, amire vállalkoztak. Kérem adja át ismételten köszönetemet Lord Granvillenek és közölje vele a tábornagy ellenparancsát.

Aláírás : J. Favre

London, 1871. jún. 18. d. u. 4^h10

A politikai vezetőséghez intézett jún. 6-i táviratomból arról értesülhet, hogy *Bizottság alakult a legutóbbi zavargásokban jogosan bűnrészességgel vádolt személyek támogatására*. Sir Dilkének, a parlament tagjának nevének kívül meg kell még említenünk Mundel volt munkás nevét, aki jelentős vagyont szerzett, Jacob Bright-ét, a miniszter fivéréét, James White-ét és Campbellét, akik ugyancsak mindannyian képviselők. Lord Granville egy általa szigorúan magánjellegűnek szánt beszélgetésben azt mondotta nekem, hogy az ilyen jellegű Bizottság megalakulásában semmi törvényellenest nem talál, nem a felkelés iránti rokonszenv volt az indítéka a Bizottság megalakulásának, hanem az az óhaj, hogy megvédjék a menedéj jog hagyományának tiszteletben tartását.

Ami a Londonban tartózkodó menekültet illeti, 16-i táviratomhoz nincs hozzátenni valóm. A szolgálatomban álló ügynökök megerősítik Anderson ezredes információit. Félix Pyat barátnője, egy Rigautné nevezetű varrónő, akit megbízásomból figyelnek, most hagyta el Angliát.

A legtöbbet a bonapartisták mozgolódnak. Megvásárolták az „International” c. lapot, amely tegnap Clément Duvernois egy újabb kiáltványát közölte. A Cityben bizonyos Larivière-nél gyűlnek össze. Fő ügynökiük egy Michel nevű egyén, aki nem más, mint Lagrange, a volt ügynök. Holnap elküldöm a Lucraft és Odger-rel jelzett, a kapitalistákat támadó, nemzetközi társaság címét.

Köszönöm Excellenciádnak a kiállítás megnyitásával kapcsolatos utasításait, és ezeknek alapján fogok eljárni. A nagykövet és a főkonzul képviseltetik magukat. Lord Granville hivatalosan értesített, hogy a walesi herceg holnap meglátogatja a kiállítást.

Schneider du Creusot úr és Lucien Murat herceg útlevelet kérnek; felhatalmazhatom-e a főkonzult, hogy ezt kiadja nekik?

Aláírás: Gavard

London, 1871. jún. 21. d. u. 4^h56

A főkonzul tegnap Piétrinek, a császár titkárának útlevelet adott ki. A „*Situation*” szerkesztője, Hügelmann, ugyancsak elutazott Bordeauxba. Igen sok rossz hírű francia elutazását figyelték meg. A főkonzul arra kért, emlékeztessen a Kegyelmes Urat a hozzá intézett és okmánybélyeggel ellátott javaslatokra, amelyek a személyzete körében végrehajtandó változtatásokra vonatkoznak. Magam is tanúsíthatom, hogy a szolgálat a jelzett körülmények között nem folytatható. És itt hivatkozom a június 12-i levélben kifejtett körülményekre...

Aláírás: Gavard

London, 1871. jún. 24. d. u. 6^h36

... A belügyminiszter igen lojális volt, amikor felajánlotta segítségét Félix Pyat itt tartózkodásának megállapítására és egyben arra is felhívta a figyelmemet, hogy magának tartja fenn a politikai, illetve a

bírósági probléma eldöntését, ha erre felfedezése nyomán sor kerül. Egyben felszólította Anderson ezredest, hogy kérésemre azonnal ejtse meg a nyomozást.

Aláírás : Gavard

London, 1871. júl. 12. d. u. 4^h25

Jelentés érkezett arról, hogy az Internacionálé gyűléstermében, High Born városnegyedben lefolyt találkozáson Seraillie (sic) és Tibaldi nevezetű egyének is jelen voltak, akik a felkelésbe belekeveredett személyek listáján is szerepelnek. Említés történik bizonyos Rosalowsky ezredesről, Dombrowski szárnysegédjéről, Savio kapitányról és egy Rovart néven szereplő egyénről, aki állítólag a kommün alatt a távirószolgálatot irányította. Abban az esetben, ha ezeknek az egyéneknek a jelenlétét és személyazonosságát majd megállapítják, kérem közölje velem, hogy a kormány üldözni szándékozik-e őket és ha igen, juttassa el hozzám a szükséges iratokat.

Aláírás : Broglie

London, 1871. júl. 27. d. e. 9^h20

Éppen most kaptam egy fontos közlést. Félix Pyat Malagában tartózkodik Don André B. Prat nevű egyénnél. Erre a címre kapja leveleit kettős borítékban. A második borítékon csak M. R., Moses Róbert nevének kezdőbetűi állanak. 6,000 font van a birtokában, amit Angliába akar juttatni az Internacionálé elnökének; az illetőt, aki levélváltásban áll vele, felszólítottam, engedje az összeget Angliába kiküldeni, ahol is majd elkobozzák, de ugyanakkor szükségesnek látszik, hogy malagai konzulunk a legnagyobb körültekintéssel és csak titokban győződjék meg a közlés pontosságáról, amit most mellékelten továbbítok. A madridi nagykövet, a személyazonosság megállapítása után tegye meg a lépéseket Félix Pyat azonnali letartóztatására. Ő ugyanis tudja, hogy a kihallgatási kényszert alkalmazni lehet Spanyolországra és ezért Malagába vonult vissza, gondolván, hogy ebben a városban nem fogják zaklatni. Küldessen ugyanakkor néhány sort az ő kezeírásával, hogy összevethessem a hozzám eljuttatott levéllel, amely a hitelesség minden jegyét magán viseli. Azt gondolom, jó lenne táviratilag utasítást küldeni Partiot úrnak, hogy ez a nyomozás alatt álló gonosztevő meg ne szökhessék előlünk.

Megismétlem a levelezése számára általa megadott címet : Senor Don André B. Prat, Malaga, Chafarinas (ez biztosan a városnegyed neve). Ha nem lakna ennél az egyénnél, akkor Moses Róbert néven kell odajárnia.

Postán küldöm Chafarinashból július 16-án keltezett levelének másolatát.

Aláírás : de Broglie

London, 1871. júl. 28.

Vissza óhajtja-e kapni a kormány Vendôme oszlopa csavart részének két darabját : Jenő herceg fejét és egy mamelukét ? Az, akinek birtokában vannak, ellenőrzés alatt áll s így hajlandó 200 frankért átadni azokat.

A „Pall Mall” tagadta a börzeépület és a pénzügyminisztérium felgyújtását elrendelő, Parent és Féré aláírásával ellátott és az angol újságok által facsimilében közölt parancsok hitelességét. Közölhetné-e velem, hogy hol vannak az eredetiek, amelyeket d'Armaillé úr a meggyilkolt felkelők holttestén talált meg. Nem szeretném, hogy ennek az országnak közvéleménye tévedésbe esnék a kommün letartóztatott és üldözött tagjainak részességét illetően a Párizst ért pusztításokban.

Aláírás : de Broglie

London, 1871. aug. 1.

Megerősítem a tegnapi levelemben közölteket (kabinet). Dereure, Mégy, Dubisson, Andrieux, Lissagaray, Monterot, Dessés Londonban tartózkodnak, címük nálam van. Serraille ittlétét már közöltem Önnel.

Dubisson, a Vendôme-téri mészárlás kezdeményezője, Palmers nevet vette fel ; holnap belga hajóra száll és sok útiládaival Buenos Aires felé hajózik. Ha azt akarja, hogy letartóztatását megkíséreljük, kérem küldjön utasítást és a megfelelő iratokat, hogy kiadatását kérhessük.

Ügynökkel küldje el, aki majd igazolja kilétét.

Határozottan állítják, hogy Henry és Eudes Párizsban vannak, és jelentős értékekkel rendelkeznek ; néhány napon belül pontosabb híreket közlök.

Ranass néven Hagelmann is Párizsban tartózkodik a Rue de Rennes 47 sz. alatt ; kapcsolatban áll a kommün embereivel.

Bergeret Jerseyben van, ahol brosúrát fog kiadni a következő címen : „Mi az igazság a párizsi kommünt illetően” és egy hetilapot „Március 18” címmel. Jelenleg a bonapartista „La Situation” c. újság nyomtatja a plakátokat. Nagyon fontos, hogy ez utóbbi értesülések ne kerüljenek nyilvánosságra. A legkisebb indiszkréció veszélyeztetné az általam várt további információkat.

Aláírás : de Broglie

London, 1871. aug. 5. d. u. 3^h45

La Cecilia Londonba érkezett. Csütörtökön találkozik Victor Hugó-val, aki szerdán érkezik meg. Ha úgy gondolja, hogy valamilyen intézkedést kell foganatosítani, vagy valami követelnivalója van vele kapcsolatban, kérem, időben küldjön utasítást.

Aláírás : de Broglie

London, 1871. aug. 15.

Egy belga útlevel a főkonzulátus vizumával ellátva eddig már három. a felkelésben résztvevő személyt segített kijutni Franciaországból. Ugyanezt az útlevelet a tegnap esti postával a következő címre küldték : Mignac borkereskedő, Párizs, Rochechouard utca 75. szám. Egy Jean Gonin nevű ember fogja felhasználni, az északi vasút volt hivatalnok. vagy pedig egy Devicque (vagy Davicque) nevű őrnagy, aki Père-Lachaiseben harcolt Roquette bevétel után. Igen fontos lenne Mignac lakását megfigyeltetni és a hamis útlevel tulajdonosát egyelőre

nem letartóztatni, csak Párizs elhagyása után, különben ezt a hírforrást elveszítenénk. Nem lehetne-e a belga útleveleket tulajdonosaikkal aláíratni, mikor elhagyják Franciaországot.

Aláírás: Gavard

London, 1871. szept. 11. d. u. 3^h30

Egy ügynök, akinek tájékoztatásunkhoz fontos érdeke fűződik a következőkre hívja fel a figyelmemet:

Félix Pyat Cournet-vel együtt egy Calais környéki vidéki házban tartózkodik. Ezt Cournet egyik rokona bérelte ki, aki mint tiszt a kikötőben van alkalmazva. Thiery egyik segédjének, a londoni fodrásznak holnap este kell elutaznia, hogy az angol útlevelet Pyatnak elvigye. Az ügynök ajánlkozik, hogy ma este vagy holnap reggel útnak indul, összeköttetésbe lép a Calais-i rendőrbíztossal, megvárja az útlevelet hozó egyént és egészen hazáig követi. Kérem, hogy *beleegyező* vagy *nemleges* válaszát 12^h előtt velem tudatni szíveskedjék. Ha a belügyminiszter elfogadja a javaslatot, az ügynököt a Calais-i rendőrbíztosnak szóló levéllel útnak indítom. Fontosnak tartom a Calais-i rendőrbíztos ismételt tájékoztatását. Ő ugyanis fél, hogy kompromitálja magát, ha elfogatja azt a három egyént, akiknek a Londonból küldött ügynökök útmutatásai alapján nyomára akadtak. Bármilyen késedelem megghiúsíthatja az intézkedés végrehajtását. Attól tartok, hogy a Calais-i táviróhivatalok nem biztosak.

Aláírás: de Broglie

Úgy gondoljuk, hogy ezek a kommün történetének különböző időpontjaira vonatkozó dokumentumok, amelyek március 18-tól még a kommün utáni időszakot is felölelik, fordított szemszögből nézve hasznosak lehetnek az események és az emberek megítélésében. A legfuresább közülük talán Jules Favre távirata a londoni francia nagykövethoz, amelyben március 18-a történetének egy változatát adja: Vajon őszinte itt, vagy de Broglie hercegen akar a párizsi eseményekről hamis képzetet kelteni?